

Девіантна поведінка як загроза життєдіяльності

1. Поняття девіантної поведінки
2. Алкоголізм, тютюнопаління
3. Наркоманія, токсикоманія
4. Профілактика девіантної поведінки

1. Англійський філософ і просвітитель Томас Пен (1737–1809) вважав, що у людства є три вороги, які забирають життя і приносять більше лиха, ніж усі війни: алкоголізм, тютюнопаління і наркоманія. Ці масові хвороби вважають соціальними, оскільки для їх виникнення і розповсюдження необхідні певні соціально-психологічні умови.

Алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, тютюнопаління, як правило, виникають на фоні девіантної поведінки.

***Девіантна** (лат. *deviatio* – відхилення від норми) поведінка – система вчинків або окремі вчинки, протиставлені прийнятим у суспільстві правовим або моральним нормам.*

Девіантна поведінка має соціальні корені. Її появі можуть сприяти дефекти правової і моральної свідомості, зміст потреб особистості, особливості характеру, емоційно-вольової сфери.

Недоліки виховання призводять до формування стійких психологічних якостей, які сприяють скоєнню аморальних вчинків. Перші вияви девіацій спостерігаються в дитячому або підлітковому віці. Їх пояснюють низьким рівнем інтелектуального розвитку, соціальною інфантильністю, незавершеністю процесів формування особистості, негативним впливом сім'ї та оточення, залежністю підлітків від вимог групи і прийнятих у ній ціннісних орієнтацій.

Девіантна поведінка у дітей і підлітків нерідко слугує засобом самоствердження, вияву протесту проти дійсності або упередженості, несправедливості дорослих. Така поведінка може поєднуватися з поверхневим усвідомленням моральних норм, що вказує на необхідність формування у дитячому та підлітковому віці моральних норм поведінки, потреби у дотриманні правил суспільного співжиття, порядності і взаємоповаги у міжособистісних стосунках, ставлення до життя і здоров'я свого та чужого як до найвищої цінності.

В Україні спостерігається стійка тенденція до зростання кількості осіб, які зловживають алкоголем, поширені наркоманія і токсикоманія, тютюнокуріння. Встановлено, що діти залучаються до вживання спиртних напоїв раніше (в 13–14 років) в тих сім'ях, де батьки хронічно п'ють.

Збільшується кількість курців в Україні, особливо серед молодих жінок, які проживають у містах (майже у 4 рази). Це загрожує не тільки їх здоров'ю, а й здоров'ю майбутніх дітей.

2. Алкоголізм. Одним із проявів девіантної поведінки є вживання спиртних напоїв. Алкогольним сп'янінням називають порушення функцій головного мозку внаслідок отруєння алкоголем. Початок сп'яніння характеризується порушенням діяльності кори великих півкуль мозку, потім інших відділів центральної нервової системи. Алкоголь гальмує утворення хімічних медіаторів і нейрогормонів, що відіграють важливу роль у діяльності мозкових структур. Після всмоктування у кров і проходження через печінку алкоголь потрапляє в загальний кровообіг і шкідливо впливає на кров, судини, серце. Алкоголь руйнує еритроцити та лейкоцити, що знижує імунобіологічні властивості крові.

При концентрації алкоголю в крові людини 0,05% спостерігають порушення в емоційному стані, мисленні, поведінці; 0,1% – посилюються розлади мислення і розвиваються рухові порушення; 0,2% – людина не може підтримувати вертикальне положення; 0,3% – виникає порушення свідомості або повна нерухомість; 0,4–0,5% – людина впадає в коматозний стан, свідомість виключається, рефлекси відсутні, можлива смерть.

Особливо шкідливе вживання алкоголю для підлітків. Він згубно діє не лише на кровоносну і нервову системи, а й на інші життєво важливі органи і системи людини: травну, видільну, дихальну, репродуктивну. Часте вживання алкоголю призводить до жирового переродження серцевого м'яза. Алкоголь підвищує зсідання крові, судини стають ламкими, що може призвести до таких хвороб, як інфаркт, інсульт, тромбофлебіт. Токсичні продукти, вражаючи клітини печінки, спричиняють запальні процеси та її жирове переродження. Остання стадія алкогольного ураження печінки – цироз. Якщо у дорослої людини період розвитку хвороби може тривати від 3 до 5 років, то підліток за регулярного вживання алкоголю стає хронічно хворим через рік.

Тютюнопаління. Це шкідлива звичка, сутність якої полягає в одержанні задоволення від вдихання диму тліючого тютюну. Звичка розвивається швидко і згубно діє на здоров'я людини. Токсичність тютюну зумовлена наявністю в ньому нікотину – рослинної отрути.

Тютюновий дим – це гаряча суміш шкідливих газів, парів, рідин і твердих речовин, що виникає в результаті згорання тютюнового листа (рис. 3.1).

Тютюновий дим має газоподібну, рідку і тверду фракції. До шкідливих газоподібних компонентів належать чадний газ, аміак, сірководень, метан, оксид миш'я- ку(III) та ін. Із рідких речовин виявлено багато різноманітних кислот, спиртів, альдегідів, фенолів (вони утворюють тютюновий дьоготь), ефірні олії. Сильними отрутами є синильна, мурашина, масляна та інші кислоти.

3. Наркоманія. Це група захворювань, які характеризуються потягом до постійного вживання наркотичних речовин, що зумовлено стійкою психічною і фізичною залежністю від них.

В Україні на офіційному обліку перебуває 1,6% всього населення. Однак кількість наркотично залежних людей зростає у геометричній прогресії.

Відомо кілька сотень природних або отриманих штучно речовин, що мають наркотичні властивості. Їх поділяють на чотири групи:

- 1) препарати, виготовлені з опійного маку, синтетичні препарати, що мають морфіноподібні властивості (морфій, героїн);
- 2) стимулятори центральної нервової системи (кокаїн, амфетамін та ефедрин);
- 3) барбітурати та інші снодійні і заспокійливі речовини;
- 4) речовини, які отримують із коноплі (каннабіоїди, гашиш, маріхуана).

Наркотичні речовини згубно діють передусім на центральну нервову систему, змінюючи хімічним шляхом перебіг психічних процесів насамперед у тих нервових центрах, які відповідають за відчуття та емоції. При цьому порушується сприйняття, розвиваються дефекти свідомості. Залежність від наркотиків і саме захворювання – наркоманія – розвиваються набагато швидше, ніж алкоголізм. Щоб стати хронічним алкоголіком, потрібно кілька років, а наркоманом – достатньо зробити одну-дві ін'єкції певної наркотичної речовини.

Наркоманія як захворювання характеризується психічною і фізичною залежністю та толерантністю. *Психічна залежність* – прагнення безперервно або періодично вживати наркотичний препарат, щоб знову пережити певні відчуття або позбутися психологічного дискомфорту. *Фізична залежність* – стан, який виникає в результаті перебудови життєдіяльності організму у зв'язку з постійним вживанням наркотиків. *Толерантність* – звикання організму до препаратів, тобто зниження інтенсивності реакцій на чергове введення певної їх кількості, тому для досягнення бажаного психофізичного ефекту хворому потрібна більша доза наркотику.

Токсикоманія. Це зловживання деякими лікарськими препаратами і продуктами побутової хімії з метою одурманюючої дії на організм. У зв'язку з розвитком фармакологічної промисловості і синтезуванням нових медичних препаратів із кожним роком кількість медикаментів, що викликають токсикоманію, збільшується.

Транквілізатори можуть спричинити залежність, толерантність, абстинентні психози. Фізична залежність проявляється в почутті страху, безсонні, вегетативних порушеннях (підвищена пітливість, судомні м'язів тощо).

Антидепресанти викликають ейфорію і загальне збудження, іноді фізичну залежність у вигляді вегетативних порушень. *Кофеїн* у незначних дозах підвищує розумову і фізичну працездатність, зменшує сонливість і втому, а вживання великих доз призводить до виснаження нервових клітин, що спричинює хворобливий стан – *кофеїнізм*. Унаслідок цього виникають безсоння, тяжкі сновидіння, головні болі тощо. Приймання *концентрованого відвару чаю* пришвидшує мислення, підвищує працездатність, однак

зумовлює фізичну залежність, яка виявляється при припиненні вживання у порушенні сну, психопатіях, деформації особистості.

Видом токсикоманії є *нюхання виробів побутової хімії*. Механізм дії препаратів цього класу на нервову систему вивчений недостатньо. Їх пари мають сильний галюциногенний ефект, що спричинює запалення слизових оболонок носоглотки, дихальних шляхів, стравоходу, міокардіодистрофію, гепатит тощо.

4. Профілактика девіантної поведінки. Використовують кілька видів запобігання такій поведінці. *Первинна профілактика* має соціально-педагогічний характер і є найефективнішою. Вона спрямована на боротьбу зі шкідливими факторами в соціальному і природному середовищах, передбачає формування у дітей і підлітків відрази до алкоголю, тютюну, наркотиків, токсикантів, унеможливлення негативного впливу соціального оточення, групи. Важливу роль у первинній профілактиці відіграє вчитель (валеолог, вихователь, класний керівник).

Вторинна профілактика полягає у ранньому виявленні змін в організмі, що з'являються при захворюваннях.

Медична *третинна профілактика* передбачає розроблення заходів, спрямованих на одужання хворого, запобігання загостренню хвороби та інвалідності. Основу цієї профілактики становлять терапевтичні заходи і соціальна реабілітація.

Отже, потрібно формувати у підростаючого покоління установку на здоровий спосіб життя, створювати максимально сприятливі умови для цього, пропагувати переваги здорового способу життя, здійснювати профілактику девіацій.

Завдання для самоконтролю

1. *Поясніть поняття девіантної поведінки.*
2. *Охарактеризуйте небезпеку алкоголізму.*
3. *Охарактеризуйте небезпеку тютюнопаління.*
4. *Порівняйте загрози наркоманії і токсикоманії.*
5. *Порівняйте первинну, вторинну і третинну профілактики девіантної поведінки.*

